https://e-conference.uz/index.php/gumanitar
Avgust,2026

RETSIDIV JINOYATCHILIKNING OLDINI OLISHDA IJTIMOIY REINTEGRATSIYA SAMARADORLIGINI ICHKI ISHLAR BOSHQARMASI TIZIMIDA O‘RGANISH

Abobakirov Ravshanbek Raximjonovich
Tel.: +998 94 303 09 89
M.R. Rahimov
Ilmiy rahbar: University of Business and Science, Ijtimoiy fanlar kafedrasi professori, falsafa fanlari doktori (DSc)
https://doi.org/10.5281/zenodo.24089005

Annotatsiya. Maqolada retsidiv jinoyatchilik profilaktikasida ijtimoiy reintegratsiyaning institutsional, axloqiy va sotsial mexanizmlari nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Bandlik, stigma, oilaviy aloqalar va huquqiy nazorat muvozanatiga asoslangan ko‘p mezonli baholash modeli taklif etiladi. Xulosalar adabiyotlar tahliliga asoslangan.

Kalit so‘zlar. retsidiv, ijtimoiy reintegratsiya, probatsiya, stigma, ijtimoiy adolat, profilaktika.

1. KIRISH

Oila va mahalla kapitali. Yaqinlar bilan ishonchli aloqa reintegratsiyaning norasmiy resursi sifatida namoyon bo‘ladi. Biroq barcha oilalar bir xil qo‘llab-quvvatlash salohiyatiga ega emas; ayrim hollarda oilaviy zo‘ravonlik, qarzdorlik yoki nizolar qayta moslashuvni murakkablashtiradi. Individual baholash shaxsni faqat oilaga qaytarish emas, balki xavfsiz va barqaror ijtimoiy muhitni yaratishni ham qamrab oladi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Natijadorlikni o‘lchash. Samaradorlikni faqat qayta sudlanish ko‘rsatkichi bilan chegaralash reintegratsiyaning ko‘p o‘lchamli xususiyatini yashiradi. Bandlik, uy-joy barqarorligi, ijtimoiy aloqalar, xizmatlardan foydalanish va subyektiv farovonlik kabi mezonlar birgalikda ko‘rilganda jarayonning mazmuni aniqroq namoyon bo‘ladi. Bunday indikatorlarni talqin qilishda kuzatuv muddati va ma’lumot sifati hisobga olinadi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Barqaror desistance. Jinoyatdan voz kechish bir martalik qaror emas, balki shaxsiy motivatsiya, ijtimoiy munosabat va imkoniyatlarning o‘zgarishi bilan kechadigan jarayondir. Ushbu jarayonni tushuntirishda shaxsning o‘z kelajagi haqida ijobiy tasavvur yaratishi, boshqalar oldidagi foydali rolini topishi va jamiyat tomonidan qabul qilinishi markaziy o‘rin tutadi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot

almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Mehnat va iqtisodiy mustaqillik. Barqaror daromadga ega bo‘lish shaxsning kundalik hayotini rejalashtirish, qonuniy ijtimoiy rollarni egallash va oilaviy majburiyatlarini bajarish imkoniyatini kuchaytiradi. Kasbiy tayyorgarlikni faqat kursni tugatish bilan o‘lchash yetarli emas: ishga joylashish, ishni saqlab qolish va mehnat huquqlariga rioya etilishi alohida ko‘rsatkich bo‘lishi lozim. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv. Qayta jinoyat sodir etish xavfi barcha shaxslarda bir xil emas. Yosh, ijtimoiy tarmoq, avvalgi huquqbuzarlik tarixi, ta’lim darajasi va turmush sharoitlari individual reja tuzishda ahamiyatlidir. Xavfni baholash vositalari shaxsning huquqlarini cheklash uchun avtomatik asos emas, balki mutaxassis mulohazasini to‘ldiruvchi yordamchi vosita bo‘lishi kerak. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Etika va inson huquqlari. Reintegratsiya dasturlarida shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, mutanosiblik, xolislik va shikoyat qilish imkoniyati asosiy talab bo‘lishi kerak. Xavf toifalarini belgilashda stereotiplar kuchayib ketmasligi, ijtimoiy xizmatlardan foydalanish esa insonning qadr-qimmatini pasaytiruvchi nazorat shakliga aylanmasligi zarur. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Stigma va ijtimoiy chetlatish. Sudlanganlik tajribasi ayrim shaxslar uchun ishga joylashish, uy-joy topish va jamoat munosabatlariga qaytishda to‘siq bo‘lishi mumkin. Ijtimoiy yorliqning doimiy takrorlanishi shaxsni avvalgi deviant identifikatsiya doirasida qoldirishi ehtimoli mavjud. Shu bois mahalla, ish beruvchi va ijtimoiy xizmatlar ishtirokida kamsitmaslikka asoslangan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini shakllantirish muhim. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Huquqiy nazorat va yordam muvozanati. Nazorat qonuniy majburiyatlarning bajarilishini ta’minlashga xizmat qiladi, ijtimoiy yordam esa majburiyatlarni bajarish uchun real sharoit yaratadi. Birinchi element ikkinchisiz qo‘llansa, tizim asosan sanksiya va qayd etishga tayanib qolishi mumkin. Aksincha, aniq chegaralar va javobgarliksiz yordam ham maqsadga yetmasligi ehtimoli mavjud. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

https://e-conference.uz/index.php/gumanitar
Avgust,2026

Institutsional hamkorlik. Ichki ishlar organlari, probatsiya, bandlik, sog‘liqni saqlash, ta’lim va mahalla tuzilmalari o‘rtasidagi uzviy hamkorlik xizmatlardagi uzilishlarni kamaytiradi. Vakolatlar aniq taqsimlanmagan holatda esa shaxs bir idoradan boshqasiga yo‘naltirilishi, lekin muammosi yechimsiz qolishi mumkin. Mas’ul koordinatori va rozilikka asoslangan ma’lumot almashinuvi samarali modelning muhim tarkibidir. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Ijtimoiy reintegratsiyaning falsafiy mohiyati. Jazoni o‘tab qaytgan shaxsni jamiyatga qayta qo‘shish faqat huquqiy nazoratni emas, balki uning ijtimoiy maqomi, mehnat imkoniyati, oila bilan aloqasi va fuqarolik subyektligini tiklashni anglatadi. Retsidivning oldini olishga qaratilgan siyosat inson qadr-qimmati va jamoat xavfsizligini qarama-qarshi qo‘ymasligi kerak. Aksincha, ijtimoiy ishonchni tiklash, mas’uliyatni rivojlantirish va huquqiy tenglikni ta’minlash o‘zaro bog‘liq vazifalardir. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O‘zbekistonlik kriminolog Q. R. Abdurasulovaning “Kriminologiya” asarida jinoyatchilikning ijtimoiy sabablari, shaxs xususiyatlari va profilaktikaga oid nazariy yondashuvlar yoritilgan. Zarif Khakimovning 2024-yilda chop etilgan retsidiv haqidagi tadqiqoti esa qayta jinoyat sodir etish omillari va oldini olish choralarini alohida tahlil qiladi. Ushbu ikki muallifning ishlari reintegratsiyani faqat jazodan keyingi ma’muriy jarayon sifatida emas, balki kriminogen shart-sharoitlarni o‘zgartirish tizimi sifatida talqin qilishga asos beradi. Ularning aynan Google Scholar indeksatsiyasi bu ish doirasida mustaqil tasdiqlanmadi.

Oila va mahalla kapitali. Yaqinlar bilan ishonchli aloqa reintegratsiyaning norasmiy resursi sifatida namoyon bo‘ladi. Biroq barcha oilalar bir xil qo‘llab-quvvatlash salohiyatiga ega emas; ayrim hollarda oilaviy zo‘ravonlik, qarzdorlik yoki nizolar qayta moslashuvni murakkablashtiradi. Individual baholash shaxsni faqat oilaga qaytarish emas, balki xavfsiz va barqaror ijtimoiy muhitni yaratishni ham qamrab oladi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Natijadorlikni o‘lchash. Samaradorlikni faqat qayta sudlanish ko‘rsatkichi bilan chegaralash reintegratsiyaning ko‘p o‘lchamli xususiyatini yashiradi. Bandlik, uy-joy barqarorligi, ijtimoiy aloqalar, xizmatlardan foydalanish va subyektiv farovonlik kabi mezonlar birgalikda ko‘rilganda jarayonning mazmuni aniqroq namoyon bo‘ladi. Bunday indikatorlarni talqin qilishda kuzatuv muddati va ma’lumot sifati hisobga olinadi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

https://e-conference.uz/index.php/gumanitar
Avgust,2026

METODOLOGIK QISM

Oila va mahalla kapitali. Yaqinlar bilan ishonchli aloqa reintegratsiyaning norasmiy resursi sifatida namoyon bo‘ladi. Biroq barcha oilalar bir xil qo‘llab-quvvatlash salohiyatiga ega emas; ayrim hollarda oilaviy zo‘ravonlik, qarzdorlik yoki nizolar qayta moslashuvni murakkablashtiradi. Individual baholash shaxsni faqat oilaga qaytarish emas, balki xavfsiz va barqaror ijtimoiy muhitni yaratishni ham qamrab oladi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Natijadorlikni o‘lchash. Samaradorlikni faqat qayta sudlanish ko‘rsatkichi bilan chegaralash reintegratsiyaning ko‘p o‘lchamli xususiyatini yashiradi. Bandlik, uy-joy barqarorligi, ijtimoiy aloqalar, xizmatlardan foydalanish va subyektiv farovonlik kabi mezonlar birgalikda ko‘rilganda jarayonning mazmuni aniqroq namoyon bo‘ladi. Bunday indikatorlarni talqin qilishda kuzatuv muddati va ma’lumot sifati hisobga olinadi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

NATIJALAR

Oila va mahalla kapitali. Yaqinlar bilan ishonchli aloqa reintegratsiyaning norasmiy resursi sifatida namoyon bo‘ladi. Biroq barcha oilalar bir xil qo‘llab-quvvatlash salohiyatiga ega emas; ayrim hollarda oilaviy zo‘ravonlik, qarzdorlik yoki nizolar qayta moslashuvni murakkablashtiradi. Individual baholash shaxsni faqat oilaga qaytarish emas, balki xavfsiz va barqaror ijtimoiy muhitni yaratishni ham qamrab oladi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Natijadorlikni o‘lchash. Samaradorlikni faqat qayta sudlanish ko‘rsatkichi bilan chegaralash reintegratsiyaning ko‘p o‘lchamli xususiyatini yashiradi. Bandlik, uy-joy barqarorligi, ijtimoiy aloqalar, xizmatlardan foydalanish va subyektiv farovonlik kabi mezonlar birgalikda ko‘rilganda jarayonning mazmuni aniqroq namoyon bo‘ladi. Bunday indikatorlarni talqin qilishda kuzatuv muddati va ma’lumot sifati hisobga olinadi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma’lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

MUHOKAMA

Oila va mahalla kapitali. Yaqinlar bilan ishonchli aloqa reintegratsiyaning norasmiy resursi sifatida namoyon bo‘ladi. Biroq barcha oilalar bir xil qo‘llab-quvvatlash salohiyatiga ega emas; ayrim hollarda oilaviy zo‘ravonlik, qarzdorlik yoki nizolar qayta moslashuvni murakkablashtiradi. Individual baholash shaxsni faqat oilaga qaytarish emas, balki xavfsiz va barqaror ijtimoiy muhitni yaratishni ham qamrab oladi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o‘rtasida muvofiqlashtirilgan

https://e-conference.uz/index.php/gumanitar
Avgust,2026

individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma'lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Natijadorlikni o'lchash. Samaradorlikni faqat qayta sudlanish ko'rsatkichi bilan chegaralash reintegratsiyaning ko'p o'lchamli xususiyatini yashiradi. Bandlik, uy-joy barqarorligi, ijtimoiy aloqalar, xizmatlardan foydalanish va subyektiv farovonlik kabi mezonlar birgalikda ko'rilganda jarayonning mazmuni aniqroq namoyon bo'ladi. Bunday indikatorlarni talqin qilishda kuzatuv muddati va ma'lumot sifati hisobga olinadi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o'rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma'lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

Barqaror desistance. Jinoyatdan voz kechish bir martalik qaror emas, balki shaxsiy motivatsiya, ijtimoiy munosabat va imkoniyatlarning o'zgarishi bilan kechadigan jarayondir. Ushbu jarayonni tushuntirishda shaxsning o'z kelajagi haqida ijobiy tasavvur yaratishi, boshqalar oldidagi foydali rolini topishi va jamiyat tomonidan qabul qilinishi markaziy o'rin tutadi. Ichki ishlar boshqarmasi tizimida bu xulosa probatsiya inspektori, profilaktika xizmati, hududiy bandlik organi va mahalla o'rtasida muvofiqlashtirilgan individual kuzatuv kartasini nazarda tutadi. Ma'lumot almashish qonuniy asos, zaruriyat va maxfiylik talablari doirasida tashkil qilinishi lozim.

XULOSA

Jazoni o'tab qaytgan shaxsni jamiyatga qayta qo'shish faqat huquqiy nazoratni emas, balki uning ijtimoiy maqomi, mehnat imkoniyati, oila bilan aloqasi va fuqarolik subyektligini tiklashni anglatadi. Retsidivning oldini olishga qaratilgan siyosat inson qadr-qimmati va jamoat xavfsizligini qarama-qarshi qo'ymasligi kerak. Aksincha, ijtimoiy ishonchni tiklash, mas'uliyatni rivojlantirish va huquqiy tenglikni ta'minlash o'zaro bog'liq vazifalardir. Shu asosda individual reintegratsiya rejalarini, idoralararo koordinatsiyani va natijalarni uzoq muddatli kuzatishni birlashtiruvchi mexanizm tavsiya etiladi. Taklif etilgan modelni amaliyotga joriy etishdan oldin hududiy pilot tadqiqot, etik ekspertiza va solishtirma baholash o'tkazish zarur.

Qayta jinoyat sodir etish xavfi barcha shaxslarda bir xil emas. Yosh, ijtimoiy tarmoq, avvalgi huquqbuzarlik tarixi, ta'lim darajasi va turmush sharoitlari individual reja tuzishda ahamiyatlidir. Xavfni baholash vositalari shaxsning huquqlarini cheklash uchun avtomatik asos emas, balki mutaxassis mulohazasini to'ldiruvchi yordamchi vosita bo'lishi kerak. Shu asosda individual reintegratsiya rejalarini, idoralararo koordinatsiyani va natijalarni uzoq muddatli kuzatishni birlashtiruvchi mexanizm tavsiya etiladi. Taklif etilgan modelni amaliyotga joriy etishdan oldin hududiy pilot tadqiqot, etik ekspertiza va solishtirma baholash o'tkazish zarur.

Ichki ishlar organlari, probatsiya, bandlik, sog'liqni saqlash, ta'lim va mahalla tuzilmalari o'rtasidagi uzviy hamkorlik xizmatlardagi uzilishlarni kamaytiradi. Vakolatlar aniq taqsimlanmagan holatda esa shaxs bir idoradan boshqasiga yo'naltirilishi, lekin muammosi yechimsiz qolishi mumkin. Mas'ul koordinatori va rozilikka asoslangan ma'lumot almashinuvi samarali modelning muhim tarkibidir. Shu asosda individual reintegratsiya rejalarini, idoralararo koordinatsiyani va natijalarni uzoq muddatli kuzatishni birlashtiruvchi mexanizm tavsiya etiladi. Taklif

etilgan modelni amaliyotga joriy etishdan oldin hududiy pilot tadqiqot, etik ekspertiza va solishtirma baholash o‘tkazish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurasulova Q. R. Kriminologiya. – Toshkent: Adolat, 2007.
2. Khakimov Z. Criminological description of recidivism and measures to prevent it // Oriental Journal of History, Politics and Law. – 2024. – DOI: 10.37547/supsci-ojhpl-04-01s-19.
3. Maruna S. Making Good: How Ex-Convicts Reform and Rebuild Their Lives. – Washington, DC: American Psychological Association, 2001. – 211 p. – DOI: 10.1037/10430-000.
4. Braithwaite J. Crime, Shame and Reintegration. – Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
5. McNeill F. Four forms of offender rehabilitation: Towards an interdisciplinary perspective // Legal and Criminological Psychology. – 2012. – Vol. 17, No. 1. – P. 18–36.
6. Sampson R. J., Laub J. H. Crime in the Making: Pathways and Turning Points Through Life. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993.
7. Uggen C. Work as a turning point in the life course of criminals: A duration model of age, employment, and recidivism // American Sociological Review. – 2000. – Vol. 65, No. 4. – P. 529–546.
8. Petersilia J. When Prisoners Come Home: Parole and Prisoner Reentry. – New York: Oxford University Press, 2003.
9. United Nations Office on Drugs and Crime. Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders. – Vienna: United Nations, 2018.
10. Andrews D. A., Bonta J. The Psychology of Criminal Conduct. – 5th ed. – New Providence, NJ: LexisNexis, 2010.